

*OUDERSCHAP EN ONTWIKKELING VAN
KINDEREN IN NIET-TRADITIONELE GEZINNEN*
EEN SYSTEMATISCH OVERZICHT VAN DE LITERATUUR

Sanne Goossen

Stamnummer: 20053369

Promotor: Prof. dr. Karlien Dhondt

Masterproef master in de specialistische geneeskunde

Ouderschap en ontwikkeling van kinderen in niet-traditionele gezinnen. Een systematisch overzicht van de literatuur.

1. Inleiding

Minderheidsouderschap, ouderschap in niet-traditionele gezinsvormen, werd in de jaren zeventig opgericht als studiegebied toen lesbische moeders voorgedij gingen zoeken over kinderen die ze in heteroseksuele relaties hadden verwekt. Dit was een tijd van aanzienlijke sociale, culturele, religieuze en juridische oppositie tegen niet-traditionele families (Golombok et al., 2014; Koh et al., 2019; Tasker & Gato, 2020). Terwijl het ouderschap van holebi's deze dagen een reeds vaker besproken maatschappelijke kwestie is, blijft ouderschap in gezinnen waarbij een ouder bijvoorbeeld transpersoon is nog heel erg onderbelicht.

De geringe maatschappelijke integratie van deze minderheidsgroepen en de impact dat dit kan hebben op zelfwaardergevoel van een ouder en bij gevolge voor diens kinderen is het onderwerp van deze systematische review. Vanuit het bidirectionele opvoedingsmodel van Belsky (1984) leren we immers dat outcome voor psychische, fysieke, emotionele, cognitieve en sociale ontwikkeling van het kind sterk zijn beïnvloed door het functioneren van hun ouders. De opvoeding wordt gezien als een transactioneel en bidirectioneel proces (beïnvloeding van factoren) en is dus afhankelijk van kindfactoren, ouderfactoren en omgevingsfactoren.

2. Studie-ontwerp

In deze systematische review willen we een overzicht geven van alle bestaande literatuur rond opgroeien in een niet-traditioneel gezin en hoe afwijken van traditionele gezinsvormen de (ervaren) opvoedingscompetentie, ouder-kindrelatie en het welzijn en de ontwikkeling van kinderen (fysiek, emotioneel en gedragsmatig) kan beïnvloeden. We kiezen hierbij voor een systematische review van reeds bestaande literatuur om betrouwbare informatie te voorzien voor eenieder die betrokken is bij besluitvorming in onze gezondheidszorg; zorgverleners, mantelzorgers, patiënten maar ook voor beleidsmakers, die een grote impact kunnen hebben op de vermaatschappelijking, sociaal, juridisch en medisch van 'het kind zijn en ouderschap binnen niet-traditionele gezinnen'.

3. Doel

Het doel van deze studie omvatte het in kaart brengen van de opvoedingskenmerken, gezondheidskenmerken (fysiek of mentaal) of ontwikkelingskenmerken bij kinderen die opgroeien in een niet-traditioneel gezin, vaak gekarakteriseerd door stigmatisering in onze maatschappij. Deze review bekijkt reeds beschikbaar materiaal en beschikbare studies betreffende deze minderheidsgroepen en evalueert waar hiaten zitten in de kennis. We bekijken of verdere studies zinvol en nodig zijn voor deze specifieke populatie om ervoor te zorgen dat deze ouders, beleidsmakers, gezondheidswerkers en/of maatschappelijk werkers goed geïnformeerde beslissingen kunnen nemen, wat resulteert in een betere (mentale) gezondheid van de kinderen die opgroeien in deze gezinnen.

4. Methode

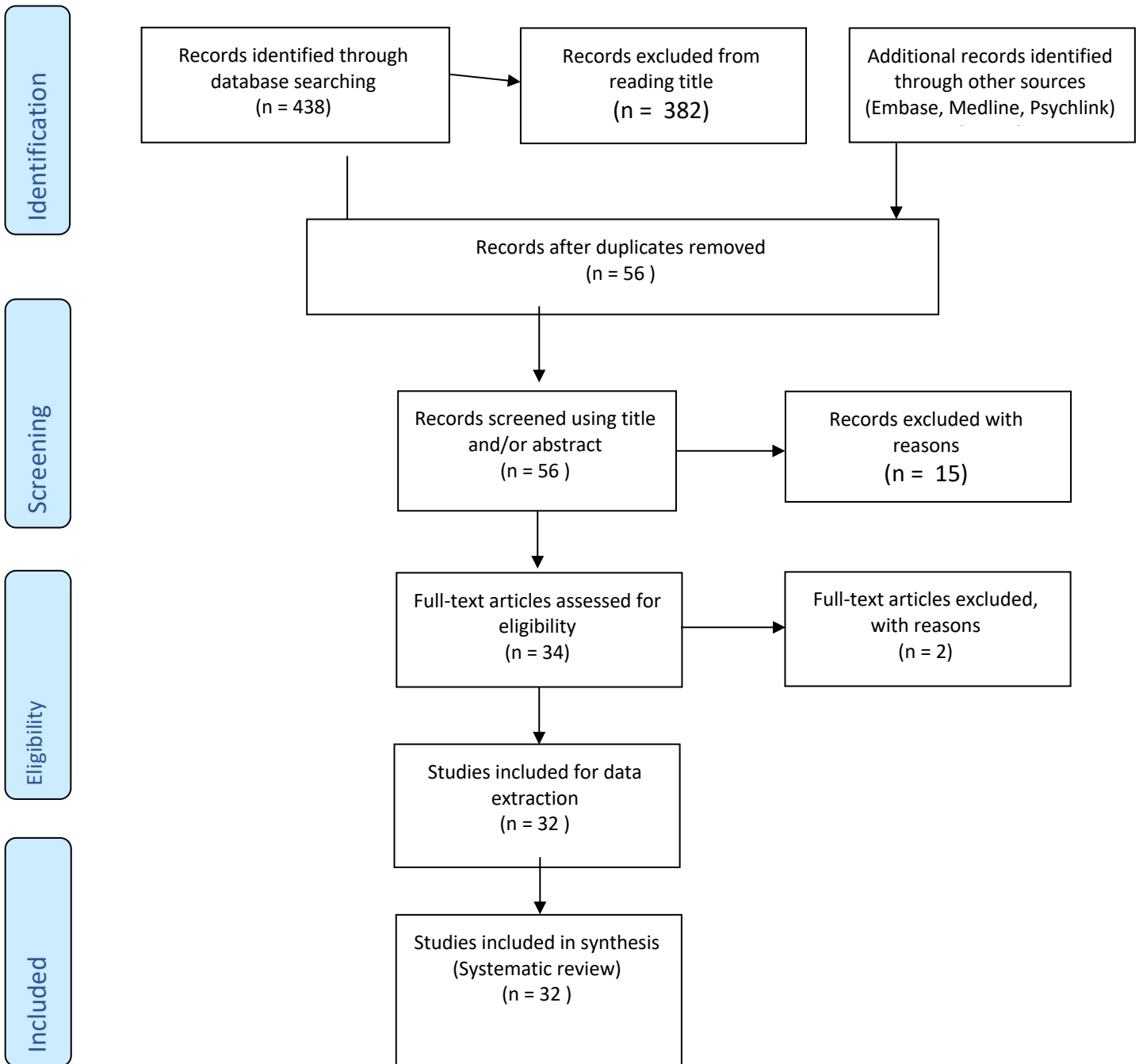
We gebruikten een systematische benadering voor het uitvoeren van een systematic review van gepubliceerde empirische studies om beschikbare kennis met betrekking tot het welzijn van kinderen en ouderschap in niet-traditionele gezinnen te bundelen. Zoeken werd beperkt tot peer-reviewed/ empirische onderzoeken die gepubliceerd zijn tussen 1 januari 2010 en 1 januari 2020. De klinische vraag als basis voor deze systematic review kan niet door RCT beantwoord worden waardoor voornamelijk observationele studies geïnccludeerd werden. Gebruikte databases waren MEDLINE, Pubmed, Embase en psychlink (zie tabel 1 voor meer details betreffende zoektermen en databases). Op basis van in de tabel 1 beschreven zoekstrategie werden 438 studies gevonden. Duplicaties werden verwijderd doormiddel van invoeren van de artikels in Reference Manager. Twee reviewers, Sanne Goossen (ASO Kinder- en jeugdpsychiatrie verbonden aan UZ Gent) en Prof. Dr. Karlien Dhondt (Kinder- en jeugdpsychiater, UZ Gent) hebben afzonderlijk en onafhankelijk van elkaar titel en abstract beoordeeld aan de hand van inclusie- en exclusiecriteria (zie tabel 2) om potentieel relevante items te identificeren en discrepanties werden onderling bediscussieerd. Er werden 34 studies weerhouden voor uitgebreidere screening op basis van het volledig artikel. Op het tweede screeningniveau werden de full-text publicaties opgehaald en beoordeeld voor in- of exclusie, waarbij nog 2 studies werden ge-excludeerd. Referentielijsten werden ook gescreend om aanvullende studies te identificeren. Op het laatste niveau van screening werden gegevens gehaald uit de definitieve lijst met gekozen studies. Zie tabel 3 voor de uiteindelijk weerhouden studies.

Tabel 1: Zoekstrategie	
Zoektermen gebaseerd op PICO/PECO. Er werd gebruik gemaakt van 'boolean operators' AND/OR om de relatie tussen de termen weer te geven.	Patient, Population or Problem Children, transgender, transsexual, gender, gay, bisexual, lesbian, parent
	Intervention, Prognostic Factor, or Exposure Samesex parenting, trans parenting, lesbian parenting, gay parenting, lesbian motherhood, stigmatization
	Comparison Traditional families
	Outcome Mental health, health care, health, pediatric health,
Databases	<p>1. Databank: Pubmed</p> <p><u>1ste zoekopdracht: "children AND mental health AND samesex parenting OR trans parenting OR lesbian parenting OR gay parenting"</u> → 434 resultaten na invoegen filter "published in the last 10 years" → 234 resultaten</p> <p><u>2de zoekopdracht: "non traditional parenting"</u> → 179 resultaten (na invoegen filter "published in the last 10 years" → 104 resultaten.</p> <p>2. Databank: Embase</p> <p><u>1ste zoekopdracht: "children AND mental health AND samesex parenting OR trans parenting OR lesbian parenting OR gay parenting"</u> → 277 resultaten → filter: zoekopdracht 1 AND (2010:py OR 2011:py OR 2012:py OR 2013:py OR 2014:py OR 2015:py OR 2016:py OR 2017:py OR 2018:py OR 2019:py OR 2020:py) AND ('case report'/de OR 'clinical trial'/de OR 'comparative study'/de OR 'controlled study'/de OR 'cross sectional study'/de OR 'evidence based practice'/de OR 'longitudinal study'/de OR 'major clinical study'/de OR 'qualitative research'/de OR 'randomized controlled trial'/de OR 'retrospective study'/de) → 59 resultaten</p> <p>Op basis van titel en abstract werden <u>56 studies</u> weerhouden</p>
Grey literature	<p>Website search:</p> <ul style="list-style-type: none"> - https://www.colage.org/ (COLAGE: Children of Lesbian and Gay Everywhere) - https://ilga.org/ (ILGA WORLD – the international lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association)

	<ul style="list-style-type: none"> - https://www.cavaria.be/ (Cavaria is de Vlaamse belangenverdediger van LGBTI+-mensen en koepel van LGBTI+-organisaties) - https://www.coc.nl/ - https://www.travestie.org/ (UVA hoogleraar Henny Bos doet onderzoek naar transgender-families) <p>Contact via e-mail Prof. Dr. Henny Bos (UVA)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Narrative review: Lesbian-Mother Families Formed, boek, hoofdstuk 2 <p>Verder onderzoek naar Prof. Dr. Henny Bos:</p> <ul style="list-style-type: none"> - https://www.uva.nl/profiel/b/o/h.m.w.bos/h.m.w.bos.html <p>Via Prof. Dr. Joz Motmans (genderkliniek UZ Gent):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aanbeveling voor boek: J. Scherpe (ed.) 'The legal status of transsexual and transgender persons' - Proefschrift Pieter Cannoot, 'The right to personal autonomy regarding sex (characteristics), gender (identity and/or expression) and sexual orientation: towards an inclusive legal system' - Motmans, Joz, Guy T'Sjoen, and Petra Meier. De Levenskwaliteit Van Transgender Personen In Vlaanderen. Antwerpen: Steunpunt gelijkemansbeleid, 2011.
--	--

Tabel 2: Inclusie- en exclusiecriteria	
Inclusie	Exclusie
<ul style="list-style-type: none"> - Empirische studies - Populatie: LGBTQ-ouders en hun kinderen - Onderwerpen: <ul style="list-style-type: none"> ○ Welbevinden bij kinderen: levenskwaliteit, onderwijs, psycho-sociaal welbevinden, medisch welbevinden ○ Stigmatisering en ervaren opvoedingscompetentie bij ouders ○ Relatie tussen kinderen en hun LGBTQ-ouders. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niet-empirische studie - Onderzoek naar LGBTQ en identiteit - Interventies rond transitie van transgenders, behalve indien zij rechtstreeks gerelateerd zijn aan gezinsrelatie. - Onderzoek naar (zorg voor) LGBTQ kinderen of adolescenten, behalve indien ouders eveneens tot de LGBTQ-gemeenschap behoren.

PRISMA

Tabel 3: Studies

Study	Datum	Locatie	Target Population	Sample	Method	Doelstelling	
1	Aldén et al.	2017	Zweden	kinderen met lesbische ouders	N=750	Kwalitatieve cohort-studie vanuit bevolkingsgegevens	In dit artikel wordt de ervaring van homoseksuele huwelijken en het recht van homoseksuele koppels om kinderen te adopteren in Zweden
2	Allen et al.	2013	VSA	kinderen van homoseksuele koppels die al minstens vijf jaar in het gezin woonden	N=8632	Kwantitatieve cross-sectionele studie	Het verband onderzoeken tussen homoseksueel ouderschap en de routecome van het kind (gemeten aan de hand van normale schoolvoortgang).
3	Amodeo et al.	2018	Italië	Kinderloze Italiaanse homomannen (170) en lesbiennes (120)	N=290	Kwalitatief cross-sectioneel onderzoek d.m.v. een online interview	Het beoordelen van de rol van vooroordelen in het verlangen naar ouderschap
4	Auer et al.	2018	Duitsland	transvrouwen en transmannen in verschillende overgangsfasen	N=189	Kwalitatief cross-sectioneel onderzoek	Onderzoeken hoe de kinderwens en het gebruik van opties voor vruchtbaarheidsbehoud varieert tussen transvrouwen en transmannen in verschillende overgangsfasen in Duitsland.
5	Baiocco et al.	2018	Italië	Zeventig homomannen die vader werden via draagmoederschap, 125 lesbiennes die moeder werden via donorinseminatie en 195 heteroseksuelen die ouder werden via spontane conceptie, allemaal met kinderen van 3 tot 11 jaar die in Italië wonen	N=390	Kwalitatief cross-sectioneel onderzoek d.m.v. zelfrapportagevragenlijst en die werden afgenomen via een online enquête	Vergelijken van psychologische aanpassing en prosociaal gedrag van kinderen, evenals van zelfeffectiviteit van ouders, dyadische aanpassing, gezinscohesie en flexibiliteit. Associaties tussen gezinsstructuren, gezinsprocessen en de gezondheidsresultaten van kinderen werden ook getest.
6	Boertien et al.	2019	VSA	kinderen van homoseksuele koppels die al minstens vijf jaar in het gezin woonden	N=7792	Kwantitatieve cross-sectionele studie	Om te onderzoeken of en waarom het verband tussen de samenstelling van het ouderkoppel en de voortgang van het kind op school in de loop van de tijd is veranderd.
7	Bos et al.	2016	VSA	95 lesbische ouders en 95 heteroseksuele ouderparen met kinderen van 6–17 jaar oud	N=190	Kwalitatief cross-sectioneel onderzoek d.m.v. interviews via telefoon	Om te beoordelen of het verband tussen gezinsrelaties, opvoedingsstress en outcome bij kinderen verschilt tussen de twee huishoudens.
8	Carone et al.	2020	Italië	Italiaanse kinderen (40 geboren in een gezin bij homomannen die vader werden via draagmoederschap, 40 geboren in een gezin bij lesbiennes die moeder werden via spermadonatie en 40 geboren in een gezin bij	N=103	Kwalitatief cross-sectioneel onderzoek d.m.v. spelobservatie en gestandaardiseerde interviews	Nagaan of de genderontwikkeling van kinderen van 3 tot 9 jaar verschilde in functie van het gezinstype en/of het geslacht van het kind.

				heteroseksuele ouders via conceptie)			
9	Chiland et al.	2013	Frankrijk	kinderen (1-12 jaar), voortgekomen uit donorsperma, van tweeëndertig paren, waarbij de vader een transman is	N=42	Kwalitatieve longitudinale studie	Om de kwaliteit van ouderschap en de ontwikkeling en kwaliteit van leven van de kinderen te onderzoeken.
10	Clarke et al.	2016	VK	volwassen geworden kinderen van LGBTQ-ouders	N=14	Kwantitatieve cross-sectionele studie	Om te onderzoeken hoe de volwassen kinderen van LGBTQ-ouders hun gezin begrijpen. Het onderzoek richtte zich zowel op herinneringen aan de kindertijd als op huidige gevoelens en ervaringen.
11	De Sutter et al.	2002	België	121 transseksuele vrouwen en transgenders uit 11 landen. De meeste respondenten woonden in Frankrijk (n = 37), gevolgd door het VK (n = 27), Nederland (n = 20) en België (n = 12). 3 respondenten identificeerden zich als transgender, de rest als transseksueel.	N=121	Kwalitatief, cross-sectioneel onderzoek d.m.v. een semigestructureerd interview	het onderwerp van sperma-invriezing aankaarten bij een representatieve steekproef van transseksuele vrouwen, en proberen hun mening over dit onderwerp te analyseren.
12	Farr et al.	2020	VSA	lesbische, homoseksuele en heteroseksuele adoptieouders	N = 106	Kwalitatieve, cross-sectionele analyse van vragenlijsten	Onderzoeken hoe de stigma-ervaringen van adoptieve homosesuele ouders verband houden met geestelijke gezondheid, opvoedkundige vaardigheid en ouder-kindrelaties.
13	Farr et al.	2018	VSA	kinderen in 106 Amerikaanse adoptiegezinnen met lesbische, homoseksuele en heteroseksuele ouders	N=106	Kwalitatieve, observationele, longitudinale cohortstudie	Onderzoek naar het genderstereotyp gedrag bij kinderen van kleuterleeftijd tot de leeftijd van lagere school, inclusief spelobservaties, bij kinderen die zijn geadopteerd door lesbische, homoseksuele of heteroseksuele ouders.
14	Farr et al.	2017	VSA	Homoseksuele adoptiegezinnen met schoolgaande kinderen	N=96	Kwalitatieve cohortstudie	longitudinaal onderzoek naar de ontwikkeling van kinderen, ouderschap en familierelaties bij homoseksuele ouders en hun adoptiekinderen
15	Feugé et al.	2020	Canada	68 adoptievaders en hun 34 kinderen van 1-6 jaar	N=102	Kwalitatieve cohortstudie d.m.v. vragenlijsten	Onderzoek naar de gevoeligheid van vaders en de gehechtheid en externaliserende en internaliserende problemen bij kinderen van gezinnen met twee homoseksuele adoptievaders
16	Freedman et al.	2002	VK	Kinderen verwezen naar de dienst voor de ontwikkeling van genderidentiteit	N=142	Kwalitatieve analyse van case-studies	Onderzoeken hoe de genderrol van ouders de eigen ontwikkeling van genderidentiteit en psychosociale ontwikkeling van kinderen beïnvloedt.
17	Gartrell et al.	2019	VSA	Lesbische ouders die hebben deelgenomen aan de Amerikaanse 'National Longitudinal Lesbian Family Study' (NLLFS)	N=131	Kwalitatieve, longitudinale cohort studie d.m.v. thematische analyse	Om na te denken over de meest uitdagende en beste ervaringen met het opvoeden van kinderen in niet-traditionele gezinnen
18	Gato et al.	2019	Portugal	kinderloze vrouwen die zichzelf lesbisch, biseksueel en heteroseksueel benoemden	N=257	Kwalitatieve cross-sectionele studie	Ouderschapswensen, opvoedingsintenties en anticipatie op stigma's op ouderschap onderzoeken

19	Goldberg	2016	VSA	kinderen van 181 koppel (56 lesbische koppels, 48 homoseksuele koppels, and 77 heteroseksuele koppels)	N=181	Kwalitatieve, longitudinale cohortstudie	Onderzoek van patronen en voorspellers van door ouders gerapporteerd genderstereotyp speelgedrag bij geadopteerde jongens en meisjes in lesbische, homoseksuele en heteroseksuele tweeoudergezinnen, gedurende de vroege kinderjaren.
20	Koh et al.	2019	VSA	volwassen nakomelingen van lesbische oudergezinnen	N=77	Kwalitatieve cross-sectionele analyse	Om te beoordelen of de geestelijke gezondheid (tevredenheid met het leven en gedrags- en/of emotionele problemen) van de volwassen nakomelingen van lesbische oudergezinnen geassocieerd is met persoonlijke kenmerken, gezinskenmerken, kwaliteit van belangrijke relaties en ervaringen met homofobe stigmatisering
21	Mazrekaj et al.	2020	Nederland	Kinderen van homoseksuele ouders gevolgd sinds geboorte.	N=2971	Kwantitatieve longitudinale cohortstudie	Om licht te werpen op de gevolgen van opvoeding door homoseksuele ouders door gebruik te maken van unieke administratieve longitudinale gegevens uit Nederland, het eerste land dat het homohuwelijk legaliseerde.
22	McConnachie et al.	2020	VSA	30 homovadergezinnen, 29 lesbische moedergezinnen en 38 heteroseksuele oudergezinnen	N=97	Kwalitatieve longitudinale cohortstudie d.m.v. interviews	Onderzoek naar de hechting tussen vader en kind in adoptieve homoseksuele vadergezinnen
23	Perrin et al.	2019	VSA	Mannen van Verenigde Staten die zich identificeerden als homo en vaders	N=732	Kwalitatieve analyse van interviews	Onderzoeken hoe de respondent vader is geworden, of hij op barrières is gestuit en of hij en zijn kind (eren) in verschillende sociale contexten stigmatisering hebben ervaren.
24	Pyne et al.	2015	Canada	Trans-ouders die hadden deelgenomen aan een Canadese 'Institutes of Health Research'-studie naar de gezondheid en het welzijn van transpersonen	N=110	Kwalitatieve analyse van een online bevraging	Om de ervaringen van transouders te beschrijven
25	Riskind et al.	2010	VSA	Kinderloze lesbiennes, homoseksuelen en heteroseksuelen van 15 tot 44 jaar	N=294	Kwalitatieve analyse van bevolkingsonderzoek	Onderzoeken waarom lesbische en homoseksuele volwassenen in de Verenigde Staten veel minder kans hebben om ouders te worden dan heteroseksuele volwassenen.
26	Rosenfeld	2010	VSA	kinderen van homoseksuele koppels die al minstens vijf jaar in het gezin woonden	N=3502	Kwantitatieve cross-sectionele studie	Om de eerste grootschalige, landelijk representatieve studie uit te voeren die de outcome van kinderen die zijn grootgebracht door paren van hetzelfde geslacht bestudeerd.
27	Tasker et al.	2020	VK	transgender of non-binaire volwassenen	N=11	Kwalitatieve cross-sectionele studie d.m.v. interviews	Om een reeks opvattingen en beweegredenen binnen de transgender- en niet-binaire gemeenschap te verzamelen over de vraag of ouderschap gewenst was of dat deelnemers er de voorkeur aan zouden geven om kindervrij te blijven. Als er gekeken werd naar ouderschap, wilden we ook kijken naar de routes naar ouderschap (via ART of via adoptie en koestering) die deelnemers wilden en voor mogelijk hielden.
28	Tornello et al.	2017	VSA	Zelf-geïdentificeerde kinderloze personen die een ouder willen worden in de toekomst.	N=32	Kwalitatieve analyse van een open enquête	De opvoedingsintenties en -wensen onderzoeken van 32 zelf-geïdentificeerde transgenders die in de toekomst ouders willen worden.

29	Trub et al.	2016	VSA	Amerikaanse volwassenen (92 vrouwen, 112 mannen, 3 transpersonen en 2 non-binaire personen)	N=209	Kwantitatieve cross-sectionele studie d.m.v. een online enquête	De potentiële bufferende rol van veilige gehechtheid tegen internalisering van stigma's bekijken door associaties te onderzoeken tussen veilige gehechtheid, discriminatie en geïnternaliseerde homonegativiteit (IH).
30	van Houten et al.	2020	VSA	Kindvrije mensen die in de toekomst ouders willen worden	N=288	Kwantitatieve cross-sectionele studie d.m.v. online enquête	Om te onderzoeken of de kracht van opvoedingsintenties vergelijkbaar of verschillend is tussen kinderloze homomannen in vergelijking met lesbische vrouwen en heteroseksuele mannen en vrouwen en om te onderzoeken in hoeverre het model van de theorie van gepland gedrag (TPB) (houding, subjectieve normen en -efficiëntie) universeel is bij het voorspellen van de kracht van opvoedingsintenties met betrekking tot geslacht en / of seksuele geaardheid.
31	Watkins	2018	VSA	Kinderen van homoseksuele koppels die al minstens vijf jaar in het gezin woonden	N=4430	Kwantitatieve cross-sectionele studie	Het uitvoeren van een landelijk representatieve analyse van de schoolvoortgang voor kinderen die wonen bij homoseksuele koppels.
32	Wierckx et al.	2012	België	50 transmannen	N=50	Kwalitatieve cross-sectionele studie d.m.v. enquête	Het doel van deze studie is om informatie te verschaffen over de reproductieve wensen van transseksuele mannen na een geslachtsveranderende operatie.

5 Resultaten

5.1 Ouders

5.1.1 Ouderschapswens

Met betrekking tot het thema ouderschapswens, werd in de literatuur de aandacht gericht op verschillende aspecten: naast ouderschapswens werden ook ouderschapsintentie¹ en (psychologische) barrières onderzocht in verschillende groepen. In de meeste studies wordt een theoretisch model gebruikt om het besluitvormingsproces van kinderloze mensen om ouder te worden te begrijpen; de theorie van gepland gedrag (theory of planned behavior, TPB) die stelt dat intentie de belangrijkste factor is voor gepland gedrag en dat die intentie weer volgt uit drie factoren; het belang dat wordt gehecht aan het gedrag en het effect daarvan (attitude), hoe de omgeving over dat gedrag denkt (subjective norms) en de ingeschatte vaardigheid (perceived behavioral control)(Gato et al., 2019; Riskind & Patterson, 2010; van Houten et al., 2020). Van Houten et al. analyseerden de antwoorden van 288 personen die deelnamen aan een online enquête en toonden in hun kwantitatieve, cross-sectionele studie aan dat, in tegenstelling tot eerder onderzoek, voor kinderloze homo- of biseksuele mensen seksuele oriëntatie geen voorspellende waarde heeft voor de mate van ouderschapsintentie maar wel voor de verwachte positieve en negatieve levensveranderingen. Waargenomen positieve veranderingen in het leven voorspelden de kracht van opvoedingsintenties op vergelijkbare wijze in alle seksuele oriëntaties. Ze concluderen dat, voornamelijk onder mannen, degenen die van mening waren dat ouderschap positieve veranderingen in het leven met zich meebracht blijk gaven van sterkere opvoedingsintenties. (van Houten et al., 2020). In een Amerikaanse studie, opgezet door Riskind en Patterson (2010) werden ouderschapswens en ouderschapsintentie kwantitatief onderzocht bij een representatieve sample (N=294) (2002 National Survey of Family Growth (NSFG)). De auteurs concludeerden dat homoseksuele mannen (54%) minder geneigd waren dan gematchte heteroseksuele peers (75%) om hun verlangen naar ouderschap te uiten. Bovendien waren homoseksuele mannen (75%) die de wens uitspraken om ouder te worden nog steeds minder geneigd dan heteroseksuele mannen (90%) om de intentie uit te spreken om ouder te worden; dit gold niet voor vrouwen (Riskind & Patterson, 2010). Bijzondere

---

¹ Ouderschapswensen komen overeen met de mate waarin men kinderen wenst of wil hebben, terwijl intenties verband houden met beslissingen of plannen met betrekking tot ouderschap.

aandacht werd gegeven in het kwalitatief onderzoek uitgevoerd door Gato et al., aan de thema's ouderschapswens, ouderschapsintenties en anticipatie van stigma op ouderschap in verschillende groepen: 257 kinderloze vrouwen die zichzelf lesbisch, biseksueel en heteroseksueel benoemden werden m.b.t. deze thema's bevraagd. Er werden geen verschillen waargenomen m.b.t. ouderschapswens maar wel significante verschillen in ouderschapsintentie tussen de verschillende groepen, $t(358,8) = 5,38$, $p < 0,001$, $d = 0,56$, waarbij holebi's lagere niveaus van ouderschapsintenties rapporteerden ($M=3,47$; $SD=1,32$) in vergelijking met hun heteroseksuele tegenhangers ($M=4,13$; $SD=1,06$). Het verschil in ouderschapsintentie is volgens het onderzoek van Gato et al. voornamelijk te wijten aan anticipatie van stigma bij lesbische vrouwen (Gato et al., 2019).

Een manier om ouderschapsintentie te onderzoeken bij transpersonen, is te kijken naar of het bevragen van transpersonen rond de bereidheid om eicellen/zaadcellen te laten invriezen. Dit onderzoek werd door verschillende auteurs opgezet (Auer et al., 2018; De Sutter et al., 2002; Wierckx et al., 2012). De Sutter et al. voerde hiervoor een online enquête uit onder 121 transvrouwen (26 personen waren nog niet begonnen met hormonale behandeling, 56 ondergingen een hormonale behandeling (meestal minder dan twee jaar) maar wachtten nog steeds op een geslachtsbevestigingsoperatie, en 36 respondenten hadden al een geslachtsveranderende operatie ondergaan) tussen de leeftijd van 30 en 50 jaar om hun mening te vragen over de mogelijkheid om sperma in te vriezen, voordat een medische behandeling werd gestart. Naast een overgrote meerderheid (76,2 %) die voorstander is van het beschikbaar stellen van het invriezen van sperma vonden zij ook een kleinere meerderheid (51%) die inderdaad hun eigen sperma zou hebben ingevroren, of in ieder geval serieus zou hebben overwogen om dit te doen, als dit een optie was geweest (te weten dat dit ten tijde van hun transitie niet of weinig werd besproken/aangeboden en te weten dat cryopreservatie van sperma bijzonder kostelijk is). Er is echter een duidelijke relatie tussen het antwoord op deze vraag en de leeftijd van de respondent. Onder de 40 jaar zou 67% sperma ingevroren hebben, terwijl boven de 40 jaar slechts 35% dit zou hebben gedaan. Een minderheid van de respondenten uitte bezorgdheid over de mogelijke risico's van het genetisch overdragen van transseksualiteit op hun kinderen, of was van mening dat het hele idee van het bevriezen van sperma in strijd was met hun vrouwelijke kernidentiteit. Aanvullend bleek dat toch veel vrouwen betreurden het dat ze niet zwanger konden worden en zelf geen kind konden krijgen.

Veertig procent van de vrouwen die nog geen kinderen hadden woude graag kinderen, 40% van zij die er wel hadden wilden er graag nog krijgen in de toekomst (De Sutter et al., 2002). Uit het kwantitatief survey-onderzoek (n=50) van Wierckx et al. blijkt dat de meeste transmannen kinderen willen: meer dan de helft van de deelnemers wenste kinderen te krijgen (54%). Er waren 18 deelnemers (37,5%) die aangaven dat ze hadden overwogen hun geslachtscellen in te vriezen, als deze techniek eerder beschikbaar zou zijn geweest. Deelnemers zonder kinderen op het moment van onderzoek hebben deze wens vaker geuit dan deelnemers met kinderen (χ^2 test: P=0.006) (Wierckx et al., 2012). In een Duitse kwantitatieve cross-sectionele studie (n=189) van Auer et al. in 2018 zien we dat de percentages van degenen die een huidige of toekomstige kinderwens uitdrukken overeen komen met de percentages die zijn gerapporteerd door Wierckx en de Sutter et al. (De Sutter et al., 2002; Wierckx et al., 2012). Een belangrijke bevinding van de drie bovenstaande onderzoeken is bovendien dat het krijgen van kinderen nog steeds belangrijk is voor de helft van de transmannen die al een geslachtsbevestigende operatie hadden ondergaan en bij een vergelijkbaar deel van de transvrouwen (Auer et al., 2018; De Sutter et al., 2002; Wierckx et al., 2012).

Een aantal onderzoeken lichtten naast fysieke beperkingen nog enkele andere belemmeringen toe die transpersonen aangeven rond het thema ouderschap (Tasker & Gato, 2020; Tornello & Bos, 2017). Tornello et al. onderzochten dit via een open-ended survey in 32 kinderloze transpersonen die in de toekomst ouders willen worden. De auteurs constateerden dat transpersonen specifieke wensen voor ouderschap uitdrukten, zoals biologische verwantschap. Ze spraken wel over grote barrières voor ouderschap, zoals fysieke beperkingen of gebrek aan wettelijke bescherming, die van invloed zijn op de manier waarop transgenders ervoor kiezen om in de toekomst ouders te worden (Tornello & Bos, 2017). In een kwalitatieve studie van Tasker et al. bestaande uit een gemengde focusgroep van transgenders en non-binaire participanten (n=11) leken vervulling van genderidentiteit en ouderschapambities vaak ingewikkeld met elkaar verweven: fantasieën over toekomstig ouderschap hebben een jongere mogelijk geattendeerd op zijn genderidentiteit; de noodzaak om vooruitgang te boeken met de gendertransitie heeft wellicht de gedachten over ouderschap opgeschort; het bereiken van vrede met de eigen genderidentiteit kan de wens om ouder te worden bevorderen (Tasker & Gato, 2020).

5.1.1 Stigmatisering en perceptie van eigen ouderschap

Met een toenemend aantal minderheidsgroepen die kinderen krijgen en opvoeden is de discriminerende houding ten opzichte van deze kinderen een toenemende zorg. Net als bij andere vormen van stigmatisering en discriminatie, lopen lesbiennes, homo- en biseksuelen en transpersonen het risico deze maatschappelijke attitudes te internaliseren, wat een negatieve invloed kan hebben op aan het ouderschap gerelateerde beslissingen en gedragingen en de mentale en fysieke gezondheid van hun kinderen. Trub et al. deden onderzoek naar associaties tussen veilige gehechtheid, discriminatie, geïnternaliseerde homonegativiteit (IH) en discriminerende houding ten opzichte van kinderen van lesbische of homoseksuele ouders in een online enquête onder 209 Amerikaanse volwassenen (92 vrouwen, 112 mannen, 3 transpersonen en 2 non-binaire personen). Alle deelnemers waren gedurende ten minste 3 maanden betrokken in een lesbische of homoseksuele relatie. Zij brachten een veilige gehechtheid in verband met positieve mentale en fysieke gezondheid. Dit kan gezien worden als een bufferende rol tegen psychische gevolgen van stigma (Trub et al., 2017). Wat we leerden uit het vorig hoofdstuk is dat minderheidsouderschap een complex gegeven is en de ouderschapswens en intentie sterk samenhangen met de complexiteit van kinderen krijgen in deze populatie. Zo zijn de ervaren fysieke beperkingen en ook juridische en financiële belemmeringen een groot euvel. Verder leerden we ook dat stigmatisering en gebrek aan sociale steun, belemmeringen kunnen zijn in het proces van ouder worden. Amodeo et al. deden een online enquête bij 120 lesbische vrouwen en 170 homoseksuele mannen en gebruikten de Minority Stress Theory (MST) om de impact van stigma en vooroordelen op ouderschapswens bij deze populatie te bestuderen. MST conceptualiseert zowel distale als proximale stressoren. Distale stressfactoren zijn objectieve stressfactoren (d.w.z. vooroordelen, zoals interpersoonlijk geweld, discriminatie op het werk, mishandeling in de gezondheidszorg, enz.) die onafhankelijk zijn van de percepties of gevoelens van het individu zelf. Aan de andere kant zijn proximale stressfactoren. Dit zijn subjectieve, interne stressfactoren die afhankelijk zijn van de percepties van het individu (zoals verwachtingen van afwijzing, verhulling van seksuele geaardheid en geïnternaliseerd heteroseksisme) en dus negatieve sociale attitudes ten opzichte van zichzelf. Amodeo et al. vonden dat vooroordelen alleen negatief geassocieerd waren met het verlangen naar ouderschap bij lesbische vrouwen en niet bij homomannen en dat dit sekseverschil te wijten is aan het dubbele stigma dat veel

lesbiennes ervaren zowel als lesbienne als vrouw. Dit betekent dus dat vooroordelen en stigma de kans verkleinen dat lesbiennes moeder willen worden (Amodeo et al., 2018). Een kwalitatieve longitudinale studie van Gartrell et al. bij 131 lesbische moeders schijnt het licht over de ervaringen van homoseksuele ouders wier nakomelingen de volwassen leeftijd hebben bereikt. De studie onderzoekt de meest uitdagende en beste opvoedingservaringen van homoseksuele ouders vanaf het moment dat hun kinderen werden verwekt tot ze de volwassen leeftijd bereikten. De resultaten toonden aan dat angst voor de ervaringen van hun kinderen en familie met homofobe stigmatisering, niet-acceptatie van hun lesbische oudergezin door de familie, het nooit eindigende proces om mensen te onderwijzen over niet-traditionele families en een gebrek aan wettelijke bescherming voor gezinnen de meest uitdagende ervaringen waren die de deelnemende ouders zich herinnerden (Nanette Gartrell et al., 2019). In dezelfde studie als hierboven beschreven van Gato et al. werd reeds gezegd dat hoewel lesbische vrouwen van mening waren dat ze een grotere kans hadden om het slachtoffer te worden van sociaal stigma als moeders, dit niet geassocieerd was met hun ouderschapswens, wel met hun ouderschapsintenties (Gato et al., 2019). Perrin et al deden een online enquête bij 732 homoseksuele vaders in de US en beschreven dat de respondenten meldden dat ze problemen ondervonden bij het proces om vader te worden (op om het even welke manier) en dat ondanks bemoedigende juridische en sociale veranderingen homomannen en hun kinderen nog steeds worden geconfronteerd met stigmatisering en discriminatie (Perrin et al., 2019). Ondanks controverses over homoseksueel en lesbisch ouderschap toont onderzoek nochtans aan dat outcome sterker geassocieerd is met familieprocessen dan met gezinsstructuur (Bos et al., 2014; Farr et al., 2020). Belangrijk onderzoek van Farr et al. biedt een grote bijdrage aan de literatuur over stigma. Deze unieke steekproef (n=106) van gezinnen (met het gebruik van zowel ouder- als kindrapportage) die uiteenlopen in seksuele geaardheid van ouders (dwz lesbische, homoseksuele en heteroseksuele ouders), maar allemaal met jonge geadopteerde kinderen, bood de gelegenheid om te onderzoeken wie er meer risico loopt of wordt beschermd tegen ervaringen van stigma. Farr en Vázquez hanteerden een kwalitatieve onderzoeksmethode d.m.v. interviews en gebruikten daarbij de Minority Stress Theory (MST; die gezondheidsverschillen gevonden bij mensen uit seksuele minderheden toeschrijft aan de stress van homofobe stigmatisering) en Family Structure Theory (FST; gericht op factoren die de groei en ontwikkeling van een kind in de loop van de tijd beïnvloeden in de context van

gezinsrelaties;). Bevindingen onthulden over het algemeen goed functionerende adoptiegezinnen met aan het hoofd lesbische, homoseksuele en heteroseksuele ouders, waarbij weinig verschillen werden ontdekt bij de schoolgaande kinderen als functie van geslacht en seksuele identiteit van de ouders. Deze studie legt een aantal significante verbanden bloot tussen stigma-ervaringen en gezinsdynamiek. De bevindingen suggereerden geen extra kwetsbaarheden voor lesbische of homoseksuele adoptieouders in vergelijking met heteroseksuele adoptieouders in termen van geestelijke gezondheid, opvoedingscompetentie of ouder-kindrelaties, zoals zou kunnen worden verwacht van familie- en minderheidstheorieën; de studie wees eerder op een mogelijk unieke dynamiek van veerkracht onder deze gezinnen (Farr & Vázquez, 2020).

Transpersonen ervaren eveneens continue discriminatie, worden voortdurend gepathologiseerd, en profiteren van minder mensenrechtenbeschermingen op staatsniveau dan andere seksuele minderheden (Transgender Law and Policy Institute, 2012). Voor transouders (n=110) in Ontario, Canada, ontdekten onderzoekers d.m.v. enquêtes dat ervaringen met transfobie heel gewoon waren. Hoewel hoge niveaus van transfobe ervaringen niet verschilden tussen degenen die ouders waren en degenen die dat niet waren, werd de potentiële impact van deze discriminatie op het ouderschap opgemerkt. Bijzonder zorgwekkend was het grote aantal deelnemers dat meldde dat de voogdij over het kind was verwijderd (18,1%) of beperkt (17,7%) omdat ze transgender waren (Pyne et al., 2015).

5.2 Kinderen

5.2.1 Psychosociaal

Er is nu uitgebreid onderzoek gedaan naar het psychologische welzijn van kinderen en adolescenten die zijn grootgebracht in homoseksueel en lesbisch ouderschapsgezinnen. Ook veel van deze onderzoeken waren gebaseerd op de FST (Farr & Vázquez, 2020; Goldberg & Garcia, 2016) en de MST (Farr & Vázquez, 2020; Nanette Gartrell et al., 2019). Uit bevindingen bleek dat, ondanks aanwezige stereotypering en stigmatisering, kinderen met ouders van hetzelfde geslacht het goed doen, zowel wat betreft psychologische aanpassing als prosociaal gedrag. Baiocco et al. (2018) vonden in een cross-sectionele studie dat kinderen (3-11 jaar)

van lesbische moeders (n=125) homoseksuele vaders (n=70) in Italië minder psychische problemen vertoonden dan kinderen van heteroseksuele ouders (n=195). Ongeacht het gezinstype werden meisjes gerapporteerd als meer pro sociaal dan jongens. Terzijde moet worden opgemerkt dat de gebruikte zelfrapportagevragenlijsten ook het risico van antwoorden op sociale wenselijkheid kunnen verhogen (Baiocco et al., 2018). In een longitudinaal cohortonderzoek (gestart in 1986) werden voorspellers van geestelijke gezondheid bij volwassengeworden nakomelingen van 25 jaar oud binnen lesbische oudergezinnen onderzocht door Koh et al. (n=77; 38 vrouwen en 39 mannen). In cross-sectionele analyses hebben ze beoordeeld of de mentale gezondheid (tevredenheid over het leven via de Satisfaction with Life-scale en de Meaning in Life-scale én gedrags- / emotionele problemen via de The Achenbach Adult Self-Report (ASR)-scale) verband hield met persoonlijke kenmerken, gezinskenmerken, kwaliteit van relaties en ervaringen met homofobe stigmatisering. De bevindingen toonden aan dat de voorspellers van mentale gezondheid bij deze nakomelingen typerend waren voor wat eerder is gemeld bij opkomende volwassenheid. Echter, nakomelingen die stigmatisering rapporteerden vanwege de seksuele identiteit van hun ouders, hadden meer kans op internaliserende ($p=0,035$) en externaliserende ($p=0,037$) problemen dan degenen die dat niet deden (Koh et al., 2019).

Weinig is geweten over kinderen van transgender ouders. Het gebrek aan inclusie van deze diverse populatie is gedeeltelijk te wijten aan beperkte data, gezien het relatief kleine aantal individuen in deze groepen. In de hierboven beschreven studie van Pyne et al. toonden zij aan dat wanneer een ouder met minderjarige kinderen in transitie is, het welzijn van het kind sterk wordt bepaald door de vraag of de cisgenderouder transfobisch was en de transouder afkeurde of accepteerde (Pyne et al., 2015). Wat het psychologisch welbevinden dus opnieuw doet samengaan met discriminatie en stigmatisering van de transouder. Een kleine studie (n=18 kinderen tussen 3 en 15 jaar) die kinderen van transouders vergelijkt met kinderen met een bezorgdheid rond hun eigen genderidentiteit geeft aan dat de kinderen van transouders minder depressieve kenmerken vertoonden (1 kind werd gediagnosticeerd met depressie). Ze maakten daarenboven minder vaak melding van intimidatie door peers of slachtofferschap. Opvallend bleek 61% relatieproblemen met hun ouders te hebben, maar uit de casusnota's van kinderen van transouders bleek echter dat deze groep eerder huwelijksproblemen tussen hun ouders hadden meegemaakt, wat mogelijks een verklaring zou kunnen zijn (Freedman et

al., 2002). Een kwalitatieve, longitudinale studie van Chiland et al. volgde van 2000 tot 2012 42 kinderen (1-12 jaar), voortgekomen uit donorsperma, van 32 paren, waarbij de vader een transman is. Het programma loopt nog steeds. Zij zagen dat kinderen van trans-ouders een normale psychosociale ontwikkeling kennen in vele dimensies, met name op vlak psychomotore ontwikkeling, spraak- en taalvaardigheid en lichaamsbeeld. De belangrijkste conclusies die zij trekken vanuit hun onderzoek zijn dat de betreffende kinderen gezond, gelukkig en goed bezig zijn, hoewel er geen details werden verstrekt over hoe de beoordelingen werden uitgevoerd (Chiland et al., 2013). Clarke en Demetriou bevroegden in 2016 volwassen geworden kinderen van LGBTQ-ouders. De belangrijkste criteria voor deelname waren 18 jaar of ouder zijn en minstens 1 LGBT-ouder hebben. Dertien vrouwen en 1 man nam deel aan het onderzoek. De deelnemers varieerden in leeftijd van 21 tot 60 jaar, met de meesten in de 20 en begin 30 (gemiddeld 33). Clarke et al. vonden dat de kinderen de identiteit van hun ouders in alledaagse gesprekken normaliseerden en ze werden gekarakteriseerd als behoorlijk sociaal bewust (Clarke & Demetriou, 2016). Imrie et al bestudeerden in een kwantitatieve studie 35 gezinnen (37 trans-ouders, 13 partners en 25 kinderen van 8–18 jaar) en concludeerden dat ouders en kinderen in transoudergezinnen goede relaties hadden en dat kinderen een goede psychologische aanpassing vertoonden. De bevindingen van dit verkennend onderzoek vormen een uitdaging voor de vaak gehoorde zorgen over de mogelijk negatieve effecten van opgroeien met een transouder voor kinderen (Imrie et al., 2020).

Gender

Onlangs hebben enkele studies gezinnen met minderheidsouderschap opgenomen in onderzoeken van gender-getypeerd spel bij kinderen van ouders van hetzelfde geslacht versus van verschillend geslacht, wat gemengde resultaten opleverde. Goldberg et al. onderzochten in een longitudinale studie patronen en voorspellers van door ouders gerapporteerd geslachtsgetypeerd speelgedrag bij geadopteerde jongens en meisjes in lesbische, homoseksuele en heteroseksuele tweeoudergezinnen (n=181 koppels; 56 lesbische koppels, 48 homoseksuele koppels en 77 heteroseksuele koppels) tijdens de vroege kinderjaren (2,81 – 6,06 jaar). Zij vonden in hun studie dat wanneer kinderen gemiddeld 2,8 jaar oud waren, volgens ouderrapportage, jongens van lesbische ouders significant minder 'jongensachtig' in hun spel waren dan jongens van heteroseksuele en van homo-mannelijke ouders (Goldberg &

Garcia, 2016). Farr et al. vonden in twee studies in 2017 en 2018 geen verschillen tussen traditionele versus niet-traditionele families, noch op een enkel tijdstip (Farr, 2017) noch longitudinaal (Farr et al., 2018). In hun kwantitatieve longitudinale studie uit 2018 includeerden Farr et al. 56 (53%) kinderen van 29 homoseksuele vadergezinnen en 27 lesbische moedergezinnen en 50 (47%) kinderen uit heteroseksuele oudergezinnen. Bij de start van het onderzoek waren de kinderen tussen 13 en 72 maand oud. Uit hun bevindingen bleek dat de seksuele geaardheid van ouders in de loop van de tijd niet zo sterk gerelateerd was aan het geslachtsgetypeerde gedrag van kinderen als andere factoren, zoals het geslacht of de leeftijd van het kind (Farr et al., 2018). In 2020 voerden Carone et al. een kwantitatief cross-sectionele studie uit om 120 Italiaanse kinderen (3-9jaar) van homoseksuele (n=40), lesbische (n=40) en heteroseksuele (n=40) ouders te bestuderen door middel van natuurlijke observatie en meerdere rapporten over genderontwikkelingsdomeinen: observationeel gender-conform en gender-niet-conform speelgoed, genderspecifiek gedrag en gender-conform en niet-conforme verkleedpartijtjes. De bevindingen ondersteunen het idee dat kinderen van homo- of lesbische ouders een grotere non-conformiteit vertonen ten opzichte van kinderen van heteroseksuele ouders. (Carone et al., 2020)

Onderzoek naar de psychosociale ontwikkeling van kinderen van transouders biedt een speciale gelegenheid om te onderzoeken of en hoe de genderrol van de ouders de eigen genderontwikkeling beïnvloedt. Ook bovenbeschreven studies van Freedman et al. en Chiland et al. werpen hier hun licht op. In de kleine studie (n=18) van Freedman et al. werden gegevens over de aan- of afwezigheid van een genderidentiteitsstoornis (volgens DSM-IV-criteria) bij kinderen van transseksuele ouders verzameld vanuit een gespecialiseerde klinische dienst. Slechts 1 vrouwelijke adolescent van de 18 kinderen van transouders had tijdelijke zorgen over genderidentiteit (Freedman et al., 2002). Chiland et al concludeert: deze kinderen zien eruit als gewone kleine jongens en meisjes, niet als jonge androgynen of transgenders. “Geen van hen vertoonde zoiets als een 'genderidentiteitsvariant' in wat ze zeiden of deden, in hun manieren, in de keuze van hun kleding, kapsel, speelgoed, vrienden, enzovoort.” Opnieuw wordt hier in de studie onvoldoende beschreven hoe ze tot deze conclusies komen (Chiland et al., 2013).

Hechting

Uit literatuur leren we dat veilige gehechtheid in verband gebracht kan worden met positieve mentale en fysieke gezondheid en als een bufferende rol kan gezien worden tegen psychische gevolgen van stigma (Trub et al., 2017). McConnachie et al. deden onderzoek naar de hechting bij kinderen (gemiddelde leeftijd 11 jaar) in 30 homo-vadergezinnen, 29 lesbische moedergezinnen en 38 heteroseksuele oudergezinnen. Onderzoek werd verricht met behulp van het Friends and Family Interview (FFI) in de tweede fase van een longitudinaal onderzoek. Kinderen in homoseksuele vadergezinnen vertoonden significant ($p=0.045$) hogere niveaus van veilige en autonome hechting dan kinderen in heteroseksuele oudergezinnen, significant lagere niveaus van Onveilig-afwerend gehechtheid dan kinderen van lesbische ($p=0.02$) of heteroseksuele oudergezinnen ($p=0.02$), en significant lagere niveaus van gedesorganiseerde hechting ($p=0,00$) dan kinderen in heteroseksuele ouder gezinnen (McConnachie et al., 2020). Feugé et al. voerden een grote steekproef uit van 68 vaders en hun 34 kinderen van 1-6 jaar. Vaders vulden een sociodemografische vragenlijst en de Child Behavior Checklist in. Ook de resultaten van deze studie toonden aan dat slechts weinig kinderen onveilige gehecht waren (Feugé et al., 2020). Chiland et al. (cfr. Supra) vonden in hun studie dat de kinderen, gezien door drie ervaren professionals, normaal en gelukkig leken. Alle kinderen toonden een veilige gehechtheid (Chiland et al., 2013).

5.2.2 Medisch

Psychosociaal, fysiek welzijn en schools presteren (zie volgend hoofdstuk) is vaak gerelateerd aan sociaaleconomische status. Lagere sociaaleconomische groepen vertonen hogere prevalentiecijfers van slechte zelfgerapporteerde gezondheid (ervaren algemene gezondheid, gezondheidsklachten, chronische aandoeningen, handicaps), hogere incidentiecijfers van specifieke aandoeningen (myocardinfarct) en hogere sterftcijfers door alle oorzaken, vaak gerelateerd aan ongunstige materiële omstandigheden, ongezonde levensstijl, ongunstige psychosociale kenmerken en ongunstige omstandigheden in de kindertijd (van Lenthe, 2004). Gezien de tijdrovende en kostbare procedures om kinderen te krijgen, heeft de literatuur vaak aangetoond dat homoseksuele ouders van hetzelfde geslacht een hogere sociaaleconomische

status hebben (bijv. hogere niveaus van inkomen en opleiding) dan heteroseksuele ouders en dus ook in betere gezondheid verkeren. Aldén, Björklund, en Hammarstedt's gebruikte administratieve bevolkingsgegevens om de gezondheidsresultaten van ongeveer 750 kinderen met lesbische ouders te vergelijken met de gezondheidsresultaten van kinderen met ouders van verschillend geslacht in Zweden. Ze volgden in deze follow-up studie de kinderen tot de leeftijd van 10 jaar en vonden een positief verband tussen het leven met lesbische ouders en het hebben van gunstige gezondheidsresultaten. Ze toonden ook aan dat lesbische stellen in Zweden doorgaans hoger opgeleid zijn, en dat kinderen met lesbische ouders vooral profiteren van de hogere sociaaleconomische status van hun moeder op het gebied van gezondheid (Aldén et al., 2017). Mazrekaj et al. gebruikte unieke administratieve longitudinale gegevens uit Nederland, het eerste land dat het homohuwelijk legaliseerde (2,786 kinderen van lesbische moeders en 185 van homoseksuele vaders). Zij tonen ook aan dat kinderen met homoseksuele ouders genieten een significant hogere sociaaleconomische status. Het is waarschijnlijker dat hun ouders ouder zijn, meer verdienen en goed opgeleid zijn. Bovendien hebben kinderen met ouders van hetzelfde geslacht meer kans op minder broers en zussen, en is de kans 4,5 procentpunt kleiner dat beide ouders buiten Nederland geboren worden (Mazrekaj et al., 2020). Bos et al. vonden echter geen verschil. Ze gebruikte de gegevensset van de National Survey of Children's Health (2011-2012) om te beoordelen of de verbanden tussen gezinsrelaties, opvoedingsstress en de uitkomsten van het kind verschilden tussen lesbische gezinnen (n=95) en heteroseksuele gezinnen (n=95). Kinderen in deze studie waren gemiddeld 11 jaar oud. Ondanks hogere niveaus van opvoedingsstress voor ouders van hetzelfde geslacht, verschilden hun nakomelingen niet in algemene gezondheid, emotionele problemen, copinggedrag of leergedrag (Bos et al., 2016). Op vlak van kinderen van transpersonen is er een duidelijk hiaat in de literatuur. Enkel Chiland et al. (cfr supra) beschrijft in zijn studie dat kinderen over het algemeen gezond zijn (Chiland et al., 2013).

5.2.3 School

Wanneer we kinderen van lesbische moeders of homoseksuele vaders vergelijken met kinderen van heteroseksuele koppels op vlak van schools presteren zien we wisselende resultaten, ondanks hogere sociaaleconomische status. Rosenfeld (2010) gebruikte data van

de 2000 U.S. census in een cross-sectionele studie en ontdekte dat kinderen met homoseksuele ouders evenveel kans hadden om school normaal te doorlopen als kinderen met heteroseksuele ouders. Ouderlijke SES is verantwoordelijk voor meer dan de helft van het relatief kleine verschil tussen deze kinderen (Rosenfeld, 2010). De steekproef in de studie van Rosenfeld bestond uit van 3.502 kinderen met ouders van hetzelfde geslacht. Allen et al. (2013) heeft Rosenfeld's studie opnieuw gedaan waarbij de steekproefbependingen gewijzigd werden. De steekproef bestond bij deze studie uit 8.632 kinderen met ouders van hetzelfde geslacht. Allen, Pakaluk, en Price zagen een negatief verband tussen ouders van hetzelfde geslacht en vorderingen op school. Zij voerden aan dat nadat steekproefbependingen op basis van gezinsstabiliteit en of adoptiekinderen werden opgeheven, kinderen van homoseksuele ouders gemiddeld meer kans hebben op een achterstand op school dan hun leeftijdsgenoten (Allen et al., 2013). Rosenfeld maakte twee beweringen in een antwoord op Allen et al. Ten eerste is het nodig om rekening te houden met de stabiliteit van relaties om de juiste causale volgorde van gebeurtenissen te waarborgen. Ten tweede voerde Rosenfeld aan dat het beperken van de steekproef tot biologische kinderen gerechtvaardigd is door de nadelen die geadopteerde kinderen van homoseksuele ouders kunnen hebben ondervonden voordat ze in het gezin kwamen (Rosenfeld, 2013). Meer recentelijk gebruikte Watkins drie van de acht jaar aan gegevens die hier worden gebruikt (n=4430) en vond geen statistisch significante verschillen in schoolvoortgang tussen kinderen van gehuwde heteroseksuele ouders en vier categorieën kinderen van homoseksuele ouders (gedefinieerd op basis van de burgerlijke staat en het geslacht van de ouders) (Watkins, 2018). Uitbreiding van de analyses door Boertien en Bernardi (2019) bevestigden de bevindingen van Watkins en vonden geen verschillen tussen kinderen met ouders van hetzelfde geslacht versus ouders met verschillende sexe, ongeacht hoe de sociaaleconomische status wordt verklaard. Hun onderzoek toonde ook aan dat kinderen van homoseksuele ouders meer kans liepen op schoolachterstand in gebieden met een ongunstige juridische omgeving en houding ten opzichte van homoseksuele koppels, maar deze associatie is in de loop van de tijd verdwenen (Boertien & Bernardi, 2019). Een andere studie in Zweden schat echter een positief verband in. Aldén, Björklund, en Hammarstedt's schatte in de hierboven reeds beschreven studie een positief verband tussen het leven met lesbische ouders en de scores van de wiskunde- en taaltests van kinderen. Omdat de gegevens echter niet voor alle kinderen beschikbaar waren, konden de auteurs de schoolresultaten analyseren voor slechts 56 kinderen met lesbische

ouders (Aldén et al., 2017). Ook de hierboven beschreven Nederlands studie van Mazrekaj et al. vonden een positief effect. De resultaten geven aan dat kinderen die vanaf de geboorte zijn opgevoed door homoseksuele ouders, beter presteren dan kinderen die zijn opgevoed door heteroseksuele ouders en dit in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. (Mazrekaj et al., 2020)

6. Discussie

Ouderschap is een van de meest universele en meest gewaardeerde levenservaringen bij vele jongeren maar het is veel minder eenvoudig voor (seksuele) minderheidsgroepen zoals lesbische en homo- en biseksuele volwassenen en transpersonen dan heteroseksuele volwassenen om ouder te zijn (Gato et al., 2019; McConnachie et al., 2020; Riskind & Patterson, 2010; Tornello & Bos, 2017; van Houten et al., 2020). Hoewel homoseksuele en lesbische volwassenen minder geneigd zijn om opvoedingswensen te uiten, onderschrijven ze net zo sterk de waarde van ouderschap als heteroseksuele peers (Riskind & Patterson, 2010). Hier zien we een discrepantie met een latere studie van Van Houten et al. in 2020 die zegt dat veel homomannen in de toekomst ouders willen worden maar dat er te weinig bekend is over het besluitvormingsproces hierrond (van Houten et al., 2020). Het minderheidsouderschap is sowieso complex. Zo ervaren homomannen en ook transgenders, meer dan lesbische vrouwen, die ouders willen worden een aantal juridische en financiële belemmeringen maar botsen eveneens geregeld op stigmatisering (Baiocco et al., 2018; Carone et al., 2018; Goldberg & Smith, 2014) en een gebrek aan sociale steun. Homomannen en transgenders worden ook vaker geconfronteerd met grotere complexiteit bij het beslissen hoe ze ouder worden (draagmoederschap, adoptie, co-ouderschap en pleegzorg; Carone et al., 2020; van Houten et al., 2020). Gartrell et al. tonen in een uitgebreide cross-sectionele studie aan dat stigmatisering voor lesbische moeders een grote uitdaging is (Nanette Gartrell et al., 2019). Ook voor homoseksueel ouderschap, blijven barrières en stigma bestaan (Amodeo et al., 2018; Gato et al., 2019; Perrin et al., 2019) en stigma is ook een factor waarmee rekening moet worden gehouden, die mogelijk aanpassing en gezinsrelaties tussen adoptieouders beïnvloedt. Adoptieouders worden vaak geconfronteerd met stigma's die verband houden met 'niet-traditionele' gezinsstructuren. Homoseksuele of lesbische adoptieouders worden vaak geconfronteerd met extra stigmatisering op basis van seksuele identiteit, wat op zijn beurt een negatieve invloed kan hebben op de geestelijke gezondheid van ouders. Er bestaat

nochtans een overweldigende consensus in de wetenschappelijke literatuur dat kinderen in dergelijke adoptiegezinnen goed zijn aangepast en hoogwaardige ouder-kindrelaties vertonen (Bos et al., 2016; Farr, 2017; Farr et al., 2018; McConnachie et al., 2020). Homoseksuele adoptieouders vertonen een hoge mate van effectiviteit en competentie in hun rol als ouders en gezonde psychologische aanpassing in vergelijking met hun cisgender heteroseksuele ouder-tegenhangers (Bos et al., 2016; Farr, 2017; Goldberg & Smith, 2014; Golombok et al., 2014, 2018). Bovendien hebben studies van homoseksuele adoptieouders relatief weinig psychische klachten en weinig psychische stress, onder klinische grenswaarden, gerapporteerd en slaagden ze er vaak niet in verschillen te ontdekken in vergelijking met heteroseksuele ouders (Bos et al., 2016; Goldberg & Smith, 2014; Lavner et al., 2012).

Wanneer we de ouderschapswens bij transpersonen bekijken botsen we op een bijkomende moeilijkheid waarbij transpersonen omwille van hun wens om geslachtsgebonden lichaamskenmerken te veranderen starten met hormoontherapie (GAHT, gender-affirming hormone treatment) en/of geslachts-operaties (gender-affirming surgery). Deze chirurgische ingrepen leiden onvermijdelijk tot sterilisatie van beide groepen en stellen nieuwe uitdagingen in het vervullen van een kinderwens (Auer et al., 2018). Toch hebben studies reeds aangetoond dat een aanzienlijk aantal transpersonen in de toekomst kinderen wil hebben dat er een grote mate van verlangen naar kinderen is bij transpersonen, wat in schril contrast staat met het lage cijfer van 'vruchtbaarheidsopties'. Om transgender- en non-binaire personen te helpen bij hun wensen voor zowel gezinsopbouw als gendertransitie, is advisering over de mogelijke gevolgen voor toekomstige vruchtbaarheid van genderbevestigende behandelingen noodzakelijk (De Sutter et al., 2002; Tornello & Bos, 2017; Wierckx et al., 2012). Tasker en Gato gebruikten de Life Course Theory (LCT) als de leidende theoretische lens om de subtiele en meerlagige contextuele invloeden op persoonlijke ideeën en besluitvorming over genderidentiteit en toekomstige gezinsvorming met of zonder kinderen te beschouwen wat hun studie een kwalitatieve onderzoeksproject maakt (Tasker & Gato, 2020). Ook voor transouders ontdekten onderzoekers dat ervaringen met transfobie heel gewoon waren (Motmans Joz et al., 2017). De uitdagingen van het ouderschap die door transgender deelnemers werden benadrukt, werden vaak medisch of maatschappelijk verzwaard door mogelijke onwetendheid, discriminatie en vooroordelen. Transpersonen ervaren continue discriminatie, worden voortdurend gepathologiseerd, en profiteren van minder

mensenrechtenbeschermingen op staatsniveau dan andere seksuele minderheden (Transgender Law and Policy Institute, 2012; Pyne et al., 2015). Pleegzorg- en adoptiebureaus erkennen ook over het algemeen traag de rechten van transgenders en genderspecifieke mensen om als potentiële ouders te worden beoordeeld, zodat transgenders die willen adopteren bij deze diensten kunnen worden gediscrimineerd (Brown & Rogers, 2020; Riggs & Due, 2014; Tasker & Gato, 2020; Tornello & Bos, 2017). Hoewel hoge niveaus van transfobe ervaringen niet verschilden tussen degenen die ouders waren en degenen die dat niet waren, werd de potentiële impact van deze discriminatie op het ouderschap opgemerkt. Bijzonder zorgwekkend was het grote aantal deelnemers dat meldde dat de voogdij over het kind was verwijderd of beperkt omdat ze transgender waren (Grant et al., n.d.; Pyne et al., 2015). Non-binaire mensen benadrukten de sociale uitdagingen waarmee ze werden geconfronteerd bij het bereiken van erkenning van hun genderfluïde of genderneutrale opvoedingsintenties. Ouderschap werd vaak als een ontmoedigend project gezien. Hoewel adoptief ouderschap zelden volledig werd uitgesloten (Tornello & Bos, 2017).

Ondanks controversen over minderheidsouderschap toont onderzoek aan dat outcome sterker geassocieerd is met familieprocessen dan met gezinsstructuur, althans bij homoseksuele ouders (Farr & Vázquez, 2020; N. Gartrell & Bos, 2010) en werd een veilige gehechtheid in verband gebracht met positieve mentale en fysieke gezondheid, ook onder homoseksuele gezinnen en als een bufferende rol gezien tegen psychische gevolgen van stigma (Trub et al., 2017). Ook de wettelijke en sociale bescherming van staten voor lesbische en homoseksuele personen en gezinnen lijkt effectief te zijn in het verminderen van ervaringen met stigma voor homoseksuele vaders. (Farr & Vázquez, 2020; Perrin et al., 2019). Met deze bevindingen willen we een beroep doen op beoefenaars van geestelijke gezondheidszorg, zoals maatschappelijk werkers en psychologen, om homoseksuele en trans-ouders te helpen bij het verkrijgen van toegang tot psychosociale ondersteuning, om familieleden te ondersteunen en homo- en transfobe reacties te minimaliseren, om toekomstige minderheidouders te helpen bij gezinsplanning, om een adequate professionele opleiding te verzekeren, en pleiten voor een rechtvaardige behandeling in de samenleving en de helpende beroepen (Farr & Vázquez, 2020; Grant et al., n.d.; Perrin et al., 2019; Pyne et al., 2015; Trub et al., 2017; van Houten et al., 2020).

Er is nu uitgebreid onderzoek gedaan naar het psychologische welzijn van kinderen en adolescenten die zijn grootgebracht in SSP-families. Deze kinderen en adolescenten blijken het even goed te doen als, of soms beter dan, die zijn opgegroeid in moeder-vader oudergezinnen (N. Gartrell & Bos, 2010; Golombok et al., 2014, 2018; Perrin et al., 2016). Veel van deze onderzoeken waren gebaseerd op de FST (Farr, 2017; Goldberg & Smith, 2014) en de MST (Farr, 2017; Farr et al., 2019; Farr & Vázquez, 2020; Koh et al., 2019). Deze bevindingen geven de waarde aan van gezinsprocessen eerder dan gezinsstructuren in de bijdrage aan de outcome van kinderen. Gelijkaardige bevindingen zien we bij kinderen die opgroeien bij transouders. Kinderen van trans-ouders kennen een normale ontwikkeling in vele dimensies, met name op vlak van ouder-kindrelatie, psychosociaal welbevinden, seksuele en genderidentiteit, hechting, psychomotore ontwikkeling, spraak- en taalvaardigheid en lichaamsbeeld (Chiland et al., 2013; Freedman et al., 2002; Imrie et al., 2020). Genderidentiteit is het resultaat van een complex proces van psychologische constructies. We weten dit al sinds de jaren vijftig, dankzij studies van interseks kinderen, te beginnen met de artikelen die door Money (in 1955) zijn gepubliceerd - deze leidden tot het onderscheid tussen biologische seks enerzijds en psychologisch en sociaal geslacht anderzijds. Het opgroeien in een gezin met een transouder is op zich geen risicofactor voor het ontwikkelen van een gederdysforie (Chiland et al., 2013). Sociopsychologisch en medisch welzijn is vaak gerelateerd aan een hoge sociaaleconomische status. Gezien de tijdrovende en kostbare procedures om kinderen te krijgen, heeft de literatuur vaak aangetoond dat homoseksuele ouders van hetzelfde geslacht een hogere sociaaleconomische status hebben (bijv. hogere niveaus van inkomen en opleiding) dan heteroseksuele ouders (Aldén et al., 2017; Boertien & Bernardi, 2019; Watkins, 2018). Op vlak van schools presteren vond eerder werk ofwel een negatief verband tussen het opgroeien bij homoseksuele ouders en schoolresultaten (Allen et al., 2013) of helemaal geen verband (Boertien & Bernardi, 2019; Rosenfeld, 2010; Watkins, 2018). Twee studies vonden een positief verband tussen het leven met homoseksuele ouders en schoolprestaties. Deze betere outcome kan ook verklaard worden door de hogere social-economische status. (Aldén et al., 2017; Mazrekaj et al., 2020).

We kunnen dus zeggen dat er een veelheid aan literatuur bestaat die aangeeft dat opgroeien in een gezin met minderheidsouderschap geen verschil geeft in het psychosociaal en/of medisch welbevinden of dat dit zelfs een voordeel zou zijn. De twee uitzonderingen op

algemene neutrale of positieve bevindingen werden verstrekt door Regnerus en Sullins (Regnerus, 2012; Sullins, 2015b, 2015a), die ontdekten dat volwassenen die waren opgegroeid in gezinnen met homoseksuele ouders het over het algemeen slechter deden dan degenen die waren opgegroeid in intacte gezinnen met 2 biologische ouders. Bovendien ontdekten ze dat kinderen van homoseksuele ouders vaker emotionele problemen en aandachtstekortstoornissen met hyperactiviteit rapporteerden. Er is echter bezorgdheid geuit over de geldigheid van deze bevindingen op basis van methodologische fouten, zoals een verkeerde classificatie van het aantal respondenten, geen rekening houden met gezinsstabiliteit en het samenvoegen van het eigenwoningbezit (een maatstaf sociaaleconomische status) en gezinsstabiliteit (Cheng & Powell, 2015).

Ook moeten we volledigheidshalve vermelden dat sommige studies een belangrijke tekortkoming vertonen vanwege het ontbreken van gegevens. Studies hebben namelijk ofwel kleine samples gebruikt om de gezinsstructuur van kinderen vanaf de geboorte bij te houden, ofwel grote representatieve datasets die cross-sectioneel zijn en daardoor alleen kinderen kunnen identificeren die op een bepaald moment in de tijd bij deze ouders woonden. (Freedman et al., 2002; Golombok et al., 2014, 2018; Koh et al., 2019; Mazrekaj et al., 2020; Perrin et al., 2016; Regnerus, 2012; Sullins, 2015b; Tasker & Gato, 2020). Recente studies hebben de problemen van selectieve en kleine steekproeven aangepakt door gebruik te maken van censusgegevens. (Allen et al., 2013; Boertien & Bernardi, 2019; Bos et al., 2016; N. Gartrell & Bos, 2010; Nanette Gartrell et al., 2019; Rosenfeld, 2010; Watkins, 2018) Censusgegevens geven echter ook geen informatie over of kinderen al dan niet van bij de geboorte bij deze ouders opgroeiden. Een andere beperking van censusgegevens is een verkeerde classificatie van homoseksuele ouders als gevolg van onjuiste rapportage. Dit is een veelvoorkomend probleem bij het bestuderen van een specifieke populatie, maar het komt vooral voor bij het bestuderen van homoseksuele ouders, aangezien veel van de Amerikaanse tellingen werden opgesteld toen het homohuwelijk nog onwettig was. Een opmerkelijke beperking in vele studies is de beperkte etnische en/of raciale diversiteit, wat de generaliseerbaarheid ook beperkt.

Verder onderzoek

Deze review maakt duidelijk dat er slechts beperkte literatuur beschikbaar is over het psychosociaal welbevinden en ontwikkeling van kinderen van transouders en de beleving van

ouderschap door transpersonen. Verder onderzoek met als doel het verder in kaart brengen van de beleving van ouderschap, opvoedingskenmerken, gezondheidskenmerken (fysiek of mentaal) en ontwikkelingskenmerken van kinderen opgroeiend in een gezin waarin tenminste één ouder trans of non-binair is lijkt nodig.

Zoals opgemerkt door Clarke en Demetriou (2016), hebben sommige wetenschappers vraagtekens gezet bij de geschiktheid van een focus van onderzoekers op transgezinnen, waarbij ze opmerkten dat deze focus vaak dient om de transgemeenschap verder te pathologiseren en om de idee te promoten dat transpersonen niet geschikt zijn voor ouderschap door rekening houdend met de mogelijkheid dat LGBTQ-ouders op de een of andere manier ongeschikt zijn als mogelijke onderzoeksuitkomst (Clarke & Demetriou, 2016). Wij denken echter dat het belangrijk is om cisnormatieve en transfobe stereotypen en mythen te erkennen en dergelijke verhalen actief en door wetenschappelijke toetsing te ontcrachten dan wel te bevestigen. Transpersonen kunnen zeer gemotiveerd zijn om ouders te worden en daarom aanvullende maatregelen nemen, zoals aanzienlijke gezinsplanning. Daarentegen, hoge kosten die de opvoeding met zich meebrengt, kunnen minder toegewijde traditionele ouderparen ontmoedigen om kinderen te krijgen. Evenzo kan een groter deel van de gezinsvorming van traditionele ouderparen gepaard gaan met onbedoelde zwangerschappen. Uit de ontwikkelingsliteratuur van kinderen blijkt dat gunstige sociaaleconomische kenmerken en ouderlijke motivatie een centrale rol spelen in de uitkomsten van kinderen (Mazrekaj et al., 2020). We veronderstellen dus dat als we kijken naar transouders die kinderen vanaf de geboorte grootbrachten, een potentieel hogere sociaaleconomische status en ouderlijke motivatie kennen. Daarom speculeren we dat kinderen die zijn grootgebracht door transouders, minstens even goed zullen presteren op vlak van school als kinderen die worden opgevoed binnen traditionele gezinnen met donorkinderen.

7. Bronnen:

- Aldén, L., Björklund, A., & Hammarstedt, M. (2017). *Discussion PaPer series Early Health and School Outcomes for Children with Lesbian Parents: Evidence from Sweden*. www.iza.org
- Allen, D. W., Pakaluk, C., & Price, J. (2013). Nontraditional Families and Childhood Progress Through School: A Comment on Rosenfeld. *Demography*, 50(3).
<https://doi.org/10.1007/s13524-012-0169-x>
- Amodeo, A., Esposito, C., Bochicchio, V., Valerio, P., Vitelli, R., Bacchini, D., & Scandurra, C. (2018). Parenting Desire and Minority Stress in Lesbians and Gay Men: A Mediation

- Framework. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(10), 2318. <https://doi.org/10.3390/ijerph15102318>
- Auer, M. K., Fuss, J., Nieder, T. O., Briken, P., Biedermann, S. V., Stalla, G. K., Beckmann, M. W., & Hildebrandt, T. (2018). Desire to Have Children Among Transgender People in Germany: A Cross-Sectional Multi-Center Study. *Journal of Sexual Medicine*, 15(5), 757–767. <https://doi.org/10.1016/j.jsxm.2018.03.083>
- Baiocco, R., Carone, N., Ioverno, S., & Lingiardi, V. (2018). Same-Sex and Different-Sex Parent Families in Italy. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 39(7), 555–563. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000583>
- Boertien, D., & Bernardi, F. (2019). Same-Sex Parents and Children’s School Progress: An Association That Disappeared Over Time. *Demography*, 56(2). <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0759-3>
- Bos, H. M. W., Knox, J. R., van Rijn-van Gelderen, L., & Gartrell, N. K. (2016). Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 37(3), 179–187. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000288>
- Brown, C., & Rogers, M. (2020). Removing gender barriers: Promoting inclusion for trans and non-binary carers in fostering and adoption. *Child & Family Social Work*, 25(3), 594–601. <https://doi.org/10.1111/cfs.12731>
- Carone, N., Lingiardi, V., Chirumbolo, A., & Baiocco, R. (2018). Italian gay father families formed by surrogacy: Parenting, stigmatization, and children’s psychological adjustment. *Developmental Psychology*, 54(10), 1904–1916. <https://doi.org/10.1037/dev0000571>
- Carone, N., Lingiardi, V., Tanzilli, A., Bos, H. M. W., & Baiocco, R. (2020). Gender Development in Children with Gay, Lesbian, and Heterosexual Parents. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 41(1), 38–47. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000726>
- Cheng, S., & Powell, B. (2015). Measurement, methods, and divergent patterns: Reassessing the effects of same-sex parents. *Social Science Research*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2015.04.005>
- Chiland, C., Clouet, A.-M., Golse, B., Guinot, M., & Wolf, J. P. (2013). A new type of family: Transmen as fathers thanks to donor sperm insemination. A 12-year follow-up exploratory study of their children. *Neuropsychiatrie de l’Enfance et de l’Adolescence*, 61(6). <https://doi.org/10.1016/j.neurenf.2013.07.001>
- Clarke, V., & Demetriou, E. (2016). ‘Not a big deal’? exploring the accounts of adult children of lesbian, gay and trans parents. *Psychology & Sexuality*, 7(2). <https://doi.org/10.1080/19419899.2015.1110195>
- De Sutter, P., Verschoor, A., Hotimsky, A., & Kira, K. (2002). The desire to have children and the preservation of fertility in transsexual women: A survey. *International Journal of Transgenderism*, 6(3), No Pagination Specified-No Pagination Specified.
- Farr, R. H. (2017). Does parental sexual orientation matter? A longitudinal follow-up of adoptive families with school-age children. *Developmental Psychology*, 53(2), 252–264. <https://doi.org/10.1037/dev0000228>
- Farr, R. H., Bruun, S. T., Doss, K. M., & Patterson, C. J. (2018). Children’s Gender-Typed Behavior from Early to Middle Childhood in Adoptive Families with Lesbian, Gay, and Heterosexual Parents. *Sex Roles*, 78(7–8), 528–541. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0812-5>

- Farr, R. H., Bruun, S. T., & Patterson, C. J. (2019). Longitudinal associations between coparenting and child adjustment among lesbian, gay, and heterosexual adoptive parent families. *Developmental Psychology, 55*(12), 2547–2560. <https://doi.org/10.1037/dev0000828>
- Farr, R. H., & Vázquez, C. P. (2020). Stigma Experiences, Mental Health, Perceived Parenting Competence, and Parent–Child Relationships Among Lesbian, Gay, and Heterosexual Adoptive Parents in the United States. *Frontiers in Psychology, 11*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00445>
- Feugé, É. A., Cyr, C., Cossette, L., & Julien, D. (2020). Adoptive gay fathers' sensitivity and child attachment and behavior problems. *Attachment & Human Development, 22*(3), 247–268. <https://doi.org/10.1080/14616734.2018.1557224>
- Freedman, D., Tasker, F., & di Ceglie, D. (2002). Children and Adolescents with Transsexual Parents Referred to a Specialist Gender Identity Development Service: A Brief Report of Key Developmental Features. *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 7*(3), 423–432. <https://doi.org/10.1177/1359104502007003009>
- Gartrell, N., & Bos, H. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents. *PEDIATRICS, 126*(1), 28–36. <https://doi.org/10.1542/peds.2009-3153>
- Gartrell, Nanette, Rothblum, E. D., Koh, A. S., van Beusekom, G., & Bos, H. (2019). “We Were Among the First Non-traditional Families”: Thematic Perceptions of Lesbian Parenting After 25 Years. *Frontiers in Psychology, 10*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02414>
- Gato, J., Leal, D., & Tasker, F. (2019). Parenting desires, parenting intentions, and anticipation of stigma upon parenthood among lesbian, bisexual, and heterosexual women in Portugal. *Journal of Lesbian Studies, 23*(4), 451–463. <https://doi.org/10.1080/10894160.2019.1621733>
- Goldberg, A. E., & Garcia, R. L. (2016). Gender-typed behavior over time in children with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Journal of Family Psychology, 30*(7), 854–865. <https://doi.org/10.1037/fam0000226>
- Goldberg, A. E., & Smith, J. Z. (2014). Predictors of parenting stress in lesbian, gay, and heterosexual adoptive parents during early parenthood. *Journal of Family Psychology, 28*(2), 125–137. <https://doi.org/10.1037/a0036007>
- Golombok, S., Blake, L., Slutsky, J., Raffanella, E., Roman, G. D., & Ehrhardt, A. (2018). Parenting and the Adjustment of Children Born to Gay Fathers Through Surrogacy. *Child Development, 89*(4), 1223–1233. <https://doi.org/10.1111/cdev.12728>
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F., & Lamb, M. E. (2014). Adoptive Gay Father Families: Parent–Child Relationships and Children's Psychological Adjustment. *Child Development, 85*(2), 456–468. <https://doi.org/10.1111/cdev.12155>
- Grant, J. M., Mottet, L. A., Justin Tanis, J., with Jack Harrison Jody Herman, Dm. L., & Keisling, M. (n.d.). *Injustice at Every Turn A Report of the National Transgender Discrimination Survey*.
- Imrie, S., Zadeh, S., Wylie, K., & Golombok, S. (2020). Children with Trans Parents: Parent–Child Relationship Quality and Psychological Well-being. *Parenting*. <https://doi.org/10.1080/15295192.2020.1792194>
- Koh, A. S., Bos, H. M. W., & Gartrell, N. K. (2019). Predictors of mental health in emerging adult offspring of lesbian-parent families. *Journal of Lesbian Studies, 23*(2), 257–278. <https://doi.org/10.1080/10894160.2018.1555694>
- Lavner, J. A., Waterman, J., & Peplau, L. A. (2012). Can gay and lesbian parents promote

- healthy development in high-risk children adopted from foster care? *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(4), 465–472. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2012.01176.x>
- Mazrekaj, D., De Witte, K., & Cabus, S. (2020). School Outcomes of Children Raised by Same-Sex Parents: Evidence from Administrative Panel Data. *American Sociological Review*, 85(5), 830–856. <https://doi.org/10.1177/0003122420957249>
- McConnachie, A. L., Ayed, N., Jadv, V., Lamb, M., Tasker, F., & Golombok, S. (2020). Father-child attachment in adoptive gay father families. *Attachment & Human Development*, 22(1), 110–123. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589067>
- Motmans Joz, Wyverkens Elia, & Defreyne Justine. (2017). *Leven als transgender in België*. www.steunpuntgelijkkansen.be
- Perrin, E. C., Hurley, S. M., Mattern, K., Flavin, L., & Pinderhughes, E. E. (2019). Barriers and Stigma Experienced by Gay Fathers and Their Children. *Pediatrics*, 143(2), e20180683. <https://doi.org/10.1542/peds.2018-0683>
- Perrin, E. C., Pinderhughes, E. E., Mattern, K., Hurley, S. M., & Newman, R. A. (2016). Experiences of Children with Gay Fathers. *Clinical Pediatrics*, 55(14), 1305–1317. <https://doi.org/10.1177/0009922816632346>
- Pyne, J., Bauer, G., & Bradley, K. (2015). Transphobia and other stressors impacting trans parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 11(2), 107–126. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2014.941127>
- Regnerus, M. (2012). How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research*, 41(4). <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.03.009>
- Riggs, D. W., & Due, C. (2014). Gay fathers' reproductive journeys and parenting experiences: a review of research. *Journal of Family Planning and Reproductive Health Care*, 40(4), 289–293. <https://doi.org/10.1136/jfprhc-2013-100670>
- Riskind, R. G., & Patterson, C. J. (2010). Parenting Intentions and Desires Among Childless Lesbian, Gay, and Heterosexual Individuals. *Journal of Family Psychology*, 24(1), 78–81. <https://doi.org/10.1037/a0017941>
- Rosenfeld, M. J. (2010). Nontraditional Families and Childhood Progress Through School. *Demography*, 47(3), 755–775. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0112>
- Rosenfeld, M. J. (2013). Reply to Allen et al. *Demography*, 50(3). <https://doi.org/10.1007/s13524-012-0170-4>
- Sullins, D. (2015a). Child Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in Same-Sex Parent Families in the United States: Prevalence and Comorbidities. *British Journal of Medicine and Medical Research*, 6(10). <https://doi.org/10.9734/BJMMR/2015/15897>
- Sullins, D. (2015b). Emotional Problems among Children with Same-sex Parents: Difference by Definition. *British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, 7(2). <https://doi.org/10.9734/BJESBS/2015/15823>
- Tasker, F., & Gato, J. (2020). Gender Identity and Future Thinking About Parenthood: A Qualitative Analysis of Focus Group Data With Transgender and Non-binary People in the United Kingdom. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00865>
- Tornello, S. L., & Bos, H. (2017). Parenting Intentions among Transgender Individuals. *LGBT Health*, 4(2), 115–120. <https://doi.org/10.1089/lgbt.2016.0153>
- Trub, L., Quinlan, E., Starks, T. J., & Rosenthal, L. (2017). Discrimination, Internalized Homonegativity, and Attitudes Toward Children of Same-Sex Parents: Can Secure Attachment Buffer Against Stigma Internalization? *Family Process*, 56(3), 701–715.

- <https://doi.org/10.1111/famp.12255>
- van Houten, J. T., Tornello, S. L., Hoffenaar, P. J., & Bos, H. M. W. (2020). Understanding Parenting Intentions Among Childfree Gay Men: A Comparison With Lesbian Women and Heterosexual Men and Women. *Frontiers in Psychology, 11*.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00430>
- van Lenthe, F. J. (2004). Investigating explanations of socio-economic inequalities in health: The Dutch GLOBE study. *The European Journal of Public Health, 14*(1).
<https://doi.org/10.1093/eurpub/14.1.63>
- Watkins, C. S. (2018). School Progress Among Children of Same-Sex Couples. *Demography, 55*(3), 799–821. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0678-3>
- Wierckx, K., Van Caenegem, E., Pennings, G., Elaut, E., Dedeker, D., Van de Peer, F., Weyers, S., De Sutter, P., & T'Sjoen, G. (2012). Reproductive wish in transsexual men. *Human Reproduction, 27*(2), 483–487. <https://doi.org/10.1093/humrep/der406>